

**ANITA BUŠLJETA TONKOVIĆ
ODRŽIVI RAZVOJ SREDIŠNJE
LIKE. Prinosi analizi ljudskog i
socijalnog kapitala**

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
i Državni arhiv u Gospiću, Zagreb i
Gospić, 2015., 308 str.

Pred nama se nalazi iznimno vrijedna knjiga autorice Anite Bušljete Tonković pod nazivom *Održivi razvoj Središnje Like: Prinosi analizi ljudskog i socijalnog kapitala*. Zapravo se radi o izmijenjenom i dopunjenom tekstu doktorske disertacije obranjene 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ovaj tekst je važan jer s jedne strane koristi komparativnu metodu gdje uspoređuje Liku sa ostalim dijelovima Hrvatske, dok s druge strane koristi povijesno-komparativnu metodu koja objašnjava sociokulturni i gospodarski tijek razvoja koji bi trebao težiti integrativnoj održivosti, odnosno ravnoteži prirode i društva. Održivi razvoj u obzir mora uzeti ekonomsku i ekološku održivost koje nužno moraju biti povezane s potrebama stanovništva koje živi na određenom području. Također se projektivnim metodama žele osvijetliti buduće mogućnosti i potencijali održivog razvoja Središnje Like.

Knjiga se sastoji od tri glavna poglavlja: *O osnovnim pojmovima, Lika izbliza i Središnja Lika na početku 21. stoljeća*. Prvi dio objašnjava osnovne pojmove i važnost održivog razvoja. Drugi dio daje konkretne podatke o Središnjoj Lici te njezin povijesni razvoj. U trećem su dijelu prikazani rezultati empirijskog istraživanja. Prva faza istraživanja koristila je sekundarne podatke poput statističke građe i popisa stanovništva, a druga faza se sastojala od kvalitativne metode intervjuja također pro-

vedene u dvije etape, najprije 2012., a zatim 2013. godine. Radilo se o namjernom uzorku od 31 osobe. Na kraju su dane smjernice za buduća istraživanja.

Autorica odmah na početku ističe da ne možemo ekonomski razvoj poistovjećivati s općim društvenim razvojem, iako se to vrlo često čini. Održivi razvoj važno je shvatiti kao samoobnavljanje i prirode i društva. Integrativna održivost govori da je održivost društva neodvojiva od prirodnog sustava. Iz tog razloga najveću ulogu bi trebali imati znanost i obrazovanje. Važno je informirati građane i pokušati staviti u ravnotežu materijalni i prirodni razvoj. U daljnjem tekstu autorica razlikuje ljudski, socijalni, prirodni i ekonomski kapital. Vrlo se često kapital izjednačuje s onim ekonomskim, što nije sasvim ispravno. Postoje i ljudski, socijalni, kulturni i prirodni kapital gdje je kao vrijednost shvaćena okolina. Ljudski kapital obuhvaća znanje, zdravlje i vještine, dok socijalni pretpostavlja uključenost u mrežu povezanosti. Nova ekonomija trebala bi se razvijati prema ekonomiji znanja. Ono što nažalost karakterizira Liku je iseljavanje i gospodarstvo koje nije utemeljeno na znanju. Ključni faktor opstanka siromaštva upravo je nedostatak ideja i informacija, točnije nedostatak ljudskog kapitala. Nedostaju stručnjaci koji će pisati strategije i informirati građanstvo. Ova knjiga ima vrijednost i u tome što autorica pokušava odbaciti određene predrasude i uvjerenja kako je ekonomski kapital najvažniji i determinirajući te nastoji objasniti veliku važnost ostalih vrsta kapitala. Nedvojbeno je da održivi razvoj mora uzeti u obzir sve vrste održivosti, odnosno integraciju svih navedenih dimenzija. Ekonomska i prirodna održivost moraju biti povezane i s

ljudskim i sa socijalnim kapitalom. Isto tako, autorica ističe da je potrebno težiti plavoj ekonomiji koja pretpostavlja iskorištavanje svih resursa do maksimuma, a u kojoj se otpad i nusproizvodi jedne industrije koriste se kao sirovina i resursi u proizvodnji novih proizvoda. Zelenu ekonomiju ne smatra održivom jer ona također podrazumijeva veća ulaganja i skuplje proizvode radi očuvanja okoliša.

Drugi dio knjige pod nazivom *Lika izbliza* odnosi se na teritorij i obilježja Središnje Like, ali i na njezin povijesni razvoj, odnosno modernizaciju. Najprije autorica naznačuje da je Lika dio ruralnog prostora Republike Hrvatske. Ona je površinom najveća, ali ima najmanji broj i gustoću stanovništva. No ono što je važno jest da Lika posjeduje velik potencijal u obnovljivim prirodnim resursima. Isto tako, važno je istaknuti da Hrvatska nije velika zemlja, ali posjeduje mnogo različitih ruralnih prostora. Upravo to trebamo shvatiti kao pogodnost pri planiranju održivog razvoja. Dalje u tekstu analiziraju se povijesne okolnosti razvoja Središnje Like. Od Osmanlija i Vojne krajine do Jugoslavije i procesa tranzicije vidljivo je iskorištavanje i neulaganje u ove prostore. Siromaštvo, usitnjavanje ionako malih posjeda te nepismenost samo su neki od problema koji su otežavali razvoj Središnje Like. Velik problem i dalje predstavljaju minirana polja zaostala nakon Domovinskog rata. Vidljivo je da razvoj i dinamiku određenog kraja ne možemo promatrati samo kroz okolišnu dimenziju, već u obzir moramo uzeti političke i gospodarske prilike.

U trećem dijelu knjige pod naslovom *Središnja Lika na početku 21. stoljeća* u kojem su ujedno prikazani i rezultati istraživanja, autorica najprije problematizira nacio-

nalne i lokalne interese razvoja. Može se općenito zaključiti kako se obično ističu interesi države, a ne stanovništva. No, nacionalni interes potrebno je shvatiti u smislu životnih interesa svih stanovnika koji žive na teritoriju nacionalne države. Društveni razvoj države trebao bi značiti podizanje kvalitete življenja i trebalo bi ga sustavno i promišljeno usmjeriti na konkretan život i interese ljudi na određenom lokalnom području.

Hrvatska je bogata prirodnim resursima, ali postoji velik problem, a to je nedostatak interesa od strane vladajuće elite za održivim razvojem. Situacija u Lici je posebno teška. Potreban je kreativan i sposoban ljudski potencijal. Također, vidi se velika neusklađenost izbora školovanja i kvota s potrebama tržišta rada. Budući da se mnogi ne mogu zaposliti u struci ili se uopće ne mogu zaposliti, oni odlaze iz Središnje Like i tako odnose ljudski kapital i potencijal. Ovaj problem zapravo je problem cijele Hrvatske i nužno je provesti reforme koje će uskladiti kvote i potrebe tržišta te na taj način mlade usmjeriti na zanimanja koja su deficitarna i s kojima će se moći zaposliti. S druge strane, potrebno je stvoriti preduvjete za nastanak društvenih mreža poput zadruga i udruga civilnog društva. Zadruga bi poljoprivrednicima omogućile plasman na tržište, a time i ekonomsku korist. Činjenica je da je to nedovoljno razvijeno i velik problem predstavlja loša organizacija tržišta.

Što se tiče samih intervjuja, u prvom krugu istraživanja moglo se uočiti da ispitanici naglašavaju kako Lika ima iznimno zdravu prirodu, nezagađeno tlo, čisti zrak, organsku hranu, potencijal i u povijesnom i u kulturnom naslijeđu. Ali problem predstavlja odlazak mladog vitalnog stanovniš-

tva, nestručno vodstvo, neorganiziranost tržišta te usitnjenost poljoprivrednog zemljišta.

Drugi krug istraživanja pokazao je slične rezultate. Kao problemi ponovno se navode manjak stručnjaka, nedovoljna educiranost poljoprivrednika, usitnjenost zemljišta te nezaposlenost i odlazak mladih. Turizam, za kojeg postoji mnogo mogućnosti, nedovoljno je razvijen. Sociokulturna dimenzija koja podrazumijeva povezanost među ljudima ovdje se i dalje osjeti, ali ispitanici se slažu da će povjerenje u budućnosti sve više slabiti. Kod političke dimenzije otkriveno je da ispitanici smatraju da se demokracija slabo provodi, ne koriste se sve slobode i mogućnosti. Treba naglasiti da je politička dimenzija izrazito važna za vođenje prema održivosti i učnju za održivost. Ona predstavlja ravnotežu između ostalih dimenzija održivog razvoja te nedvojbeno političke odluke imaju utjecaj na druge dimenzije.

U ovom radu nije prikazana samo mogućnost održivog razvoja, već i niz uzroka i posljedica kauzalnosti koje oblikuju sociokulturnu, ekonomsku i političku zbilju. Spoznaje koje su iznesene korisne su za buduće planiranje i provedbu održivog razvoja ne samo u Središnjoj Lici, već i u ostatku Hrvatske ili šire. Kao što smo već istaknuli, smatramo da je jedna od najvećih vrijednosti ove knjige u tome što ona naglašava važnost ljudskog i socijalnog kapitala. Održivi razvoj ne može i ne smije biti planiran ako u njega nisu utkane potrebe i ideje lokalne zajednice. Jer, uostalom, najvažnija i jest dobrobit stanovništva koje živi na nekom određenom prostoru. Isto tako, aspekt koji treba istaknuti je naglašavanje plave ekonomije kao najodrživije. Čini nam se da je ona nedovoljno

poznata i provedena, a upravo bi to trebalo promijeniti iz razloga što ona jedina usklađuje i drži u ravnoteži potrebe društva, ali i očuvanje okoliša. Također, ova knjiga i istraživanje iznimno je vrijedno zbog svoje interdisciplinarnosti i nadilaženja granica između znanstvene i neznanstvene zajednice. Problem se ne može riješiti ako nije sagledan sveukupno, kroz povijesne i komparativne analize.

Ova je knjiga iznimno čitka i zanimljiva, a vrijednost joj dodaje i to što je obogaćena brojnim životopisnim isječcima iz empirijskog istraživanja koji, vjerujemo, svakog čitatelja posebno dojmje. Praćenje samog istraživanja i razumijevanje podataka olakšavaju brojni grafikoni i tablice koje sumiraju bitne značajke svake od dimenzija održivog razvoja. Smjernice za buduća istraživanja na kraju ove knjige pobuđuju zanimanje i interes za daljnji rad i polemiziranje ove teme. Jer jako je važno istražiti na koji način možemo zaustaviti procese deruralizacije i devitalizacije te stanovništvo vratiti u Liku ili u neke druge dijelove koji su trenutno pusti i iseljenički.

Vjerujemo da će ova knjiga proći kroz mnoge ruke te je definitivno i sami preporučujemo. Nadamo se da će poslužiti kao smjernica našim političkim akterima koji će gospodarstvo i politiku razvijati u smjeru održivog razvoja, ali i svima drugima kako bi vidjeli da je zdrav i normalan suživot između čovjeka i prirode moguć.

Lidija Horvatek